

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/05/salamon-konrad-magyarsagtudat-es-tortenelemtanitas1/>

Salamon Konrád

Magyarságtudat és történelemtanítás¹

Kilencven éve a versailles-i Trianon palotában írták alá a hazánk számára oly súlyos kihatású békeszerződést, amely az ország területét harmadára, a magyarság lélekszámát pedig harmadával csökkentette. Könyvtárnyi irodalom foglalkozik azóta is az eseménnyel és annak nemzetünk számára tragikus hatásaival. Ez az írás a korral foglalkozó történész tollából egyrészt az okokat igyekszik végiggondolni, másrészt az esemény magyarságtudatra gyakorolt hatását vizsgálja, segítséget adva gyakorló történelemtanároknak ebből a szempontból is az újragondoláshoz ezen a szomorú évfordulón. Az írás azonban nem csupán a múltról szól, hanem azokról a torzulásokról is, amelyek magyarságtudatunkban az utóbbi bő fél évszázadban bekövetkeztek. Felhívja az írás a figyelmet a népi-nemzeti szemléletű és érték-központú oktatás fontosságára, amely különösen európai uniós csatlakozásunkat követően vált fontossá. Vitaindítónak is szánjuk az írást, segítve az egészséges magyarságtudat ápolását az új évezred kezdetén.

Magyarország XX. századi története Trianon századának, a magyarság megosztottságának története. S e megosztottság kétszeresen is igaz. Egyrészt a trianoni határok feldarabolták a több mint ezer éve a Kárpát-medencében élő magyarságot, másrészt az első világháborús vereséget követően a magyar társadalom is két nagy és kibékíthetetlen táborra szakadt, ez az 1919-es vörös-, majd az erre visszacsapó fehérterror idején vált nyilvánvalóvá. A magyarság tehát az első világháború után kettős vereséget szenvedett el. A nemzeti vereség az ország, a nemzet megcsonkítását jelentette. Nem szabad azonban megfeledkezni arról a társadalmi vereségről sem, amelynek következtében lehetetlenné vált, hogy az ország a kor európai színvonalának megfelelően, a parlamentáris demokrácia keretei között álljon talpra. A vörös- és fehérterror után ugyanis nem lehetett visszatérni az 1918 végén elkezdett demokratikus politikai berendezkedés folytatásához, mert az

erre sikertelen kísérletet tevő Károlyi-korszak akaratlanul is a bolsevizmus szálláscsinálójává vált.

A helyzetet csak súlyosbította, hogy az 1918–20-as vereség lelki károsodást okozó traumaként hatott a magyarságra, miután egy megosztott, egymással hadakozó társadalom élte meg a kívülről rátörő erők okozta súlyos vereséget, és a tragédiában sem a hatalmat megkaparintó baloldali, sem az ezt felváltó jobboldali szélsőség nem tudta képviselni a közös nemzeti érdeket. S miközben a kettészakadt ország két szélsőséges tábora egymásnak okozott nehezen gyógyuló sebeket, mindkettőnek ugyanazt a sorsot kellett elszenvednie Magyarországnak ellenségeitől.

Az utókor – elődeinek minden veresége kapcsán – kutatja az okokat, amelyek között mindig felmerül a belső széthúzás kérdése is. Nincs ez másként például 1849 esetében sem, mert a széthúzás mozzanatai mindig megtalálhatóak, de ebben az esetben nem meghatározóak. 1918–20 kapcsán viszont azzal kell szembesülni, hogy az 1920-as trianoni békediktátumhoz vezető útnak épp a megosztottság, majd az egymással polgárháborút vívó két táborra szakadtság az egyik meghatározója.

Rögtön le kell szögezni: nem azt állítom, hogy a magyarság történetének súlyos vereségeit nemzeti összefogással el lehetett volna hárítani, illetve az első világháborús vereség után a történelmi magyar határokat meg lehetett volna őrizni, de azt igen, hogy a vereség nagyságát lehetett volna mérsékelni. Ennek bizonyítására azt említem meg, hogy a szintén vesztes Ausztria, miután – a bal-, illetve jobboldali szélsőségeket visszaszorítva – a győztesek számára elfogadható demokratikus kormányt tudott alakítani, 1919 májusában meghívást kapott Párizsba, s elérte néhány, a békeszerződés tervezetében elcsatolni szándékozott terület visszaszerzését, sőt a magyarországi bolsevista hatalom veszélyére való hivatkozással megszerezte a nyugat-magyarországi területeket is.

Eközben Magyarországon a kommunisták megakadályozták, hogy a Károlyi-kormány hadsereget szervezzen, és fellépjen szomszédaink törvénytelen területfoglalásaival szemben. Továbbá: belső aknamunkájukkal lehetetlenné tették a köztársaság megszilárdulását, majd egy államcsínnnyel átvették a hatalmat. A győztesek viszont a Magyarországi Tanácsköztársaságot nem voltak hajlandók meghívni Párizsba. Ezért a békecsinálók nem ismerhették meg azokat a tényeket, amelyek még 1920 januárjában is, az Apponyi Albert vezette békeküldöttség előadásában a brit és olasz miniszterelnökökben megfogalmaztatták az előzetesen kijelölt magyar határok újratárgyalásának javaslatát. Ekkor azonban már késő volt,

mert a tervezett határokat az osztrákok és a németek meghallgatása után kihirdették. Nyilvánvaló viszont, hogy a tényeknek 1919 nyarán sem lett volna kisebb a hatásuk, ha azt a meghívott Magyar (Nép)köztársaság küldöttsége terjeszthette volna elő. Sőt! Ekkor még Párizsban tartózkodott a Wilson elnök vezette amerikai küldöttség, amely a legmegértőbb volt Magyarország iránt. Nem kizárt tehát, hogy a határ menti magyar területek hovatartozásának kérdésében számunkra kedvező módosítást lehetett volna elérni. A Magyarországi Tanácsköztársaság ezért a belpolitikai mellett külpolitikai katasztrófa is volt.

A megosztottan átélt súlyos vereség azzal is hozzájárult e megosztottság, lelki károsodás tartóssá válásához, hogy a történekekért az egyik oldal eleve a másik oldalt tette felelőssé. S ez a kettős történelemfelfogás – mivel lehetetlenné teszi nemcsak a tragédia közös átélését, de az okok objektív feltárását is – féligazságaival konzerválja a megosztottságot, így mélyítve a tragédiát tartós lelki károsodássá, traumává.

Mindezek után látni kell, hogy a XX. századi magyarságtudat a vereségek hatására maradandóan károsodott, így az ország, a nemzet megcsonkítására sem tudott megfelelő választ adni. Mert sem a baloldal úgynevezett internacionalista nemtörődömsége, sem a jobboldal mindent vissza jelszava nem lehetett reálpolitikai alap. Egyetlen kísérlet akadt, a népi-falukutató írók által újfogalmazott gondolat a Duna menti népek megbékéléséről és együttműködéséről. Annak ellenére ez lehetett volna a legjobb válasz, hogy maguk a szótértést szorgalmazó népiek is tudták, szomszédainknál erre nagyon csekély a fogadókészség.

A második világháború utáni rövid, 1947 közepéig tartó átmeneti időszakban a korszak demokratikus erői megkísérelték, hogy visszatérjenek a magyar történelem legjobb hagyományaihoz, és megteremtsenek egy valódi népi és demokratikus társadalmat, amelynek lényege a szabadságjogok maradéktalan érvényesülése, a nagyon erős szociális érzékenység, a nemzeti eszmények és hagyományok tisztelete, továbbá a szomszéd népekkel való, de nemzeti érdekeinket fel nem adó szótértés gondolata. E kísérletet azonban kezdettől torzították a szovjet megszálló erők és a rájuk támaszkodó kommunisták, amely majd 1947-től el is tűnt. Az ezt követően kikényszerített kommunista diktatúra a demokratikus jogok felszámolása mellett mindenekelőtt a nemzeti gondolatot igyekezett kiirtani, s ebben egyes baloldali értelmiségi csoportok részéről szövetségesekre is talált.

A Rákosi-, majd Kádár-korszak több mint negyven éve alatt egy párját ritkító, sajnálatos eseménynek lehetünk tanúi. A rendszert kiszolgáló magyar értelmiség folyamatosan támadott, rágalmazott és gúnyolt mindent, ami nemzeti. Polgárjogot nyert a nemzeti eszmények és hagyományok úgynevezett deheroizálása, miközben a legjelentéktelenebb kommunista tetteket is hősköltevényekké nagyították. Az NDK-n kívül erre egyetlen szocialistának nevezett ország történetében sincs példa. Ezeknek a vezetői ugyanis a nemzeti gondolatot beépítették saját politikájukba, azaz kommunista és nemzeti propagandával irányították országaikat. Ebből következik, hogy náluk a kommunizmus bukása után is erős maradt a nemzeti összetartozás érzésének tudata, miközben a magyar baloldal folytatta a nemzeti eszményekkel és hagyományokkal szembeni támadásait.

A magyarság 1956-os forradalmi talpra állása néhány napra megszakította ezt a folyamatot, de az ezt követő megtorlás a korábbihoz hasonló dühvel támadt az öntudatra ébredt nemzetre, majd ezt követően áttért a züllesztés politikájára, amelynek hosszú évtizedei alatt sikerült a magyarság jelentős részét nemzeti azonosságtudatától megfosztania, illetve abban elbizonytalanítani. E folyamat során mindenkit nacionalistának, sőt gyakran antiszemitának minősítettek, aki nem a hatalom megmondó emberei által jóváhagyott módon fejtette ki véleményét nemzetről, magyarságról. Így jártak a legjelentősebb magyar írók, akik szavá tették a szomszéd országokban élő magyarság elnyomott helyzetét (Illyés Gyula, Csoóri Sándor), illetve idejekorán figyelmeztettek a magyarság közelgő népesedési tragédiájára (Fekete Gyula).

A magyarság nemzettudatának meggyengítésében kiemelt szerepet kapott a történelemoktatás, ennek következtében a magyar történelem tanítását is az úgynevezett deheroizálás, azaz a magyar múlt jelentős részének oktalan lebecsülése, sőt elítélése jellemezte. S itt egy újabb fontos kérdéshez érkeztünk. Az elmúlt években egyre erőteljesebbé vált az úgynevezett ideológia semleges történelemoktatás hangoztatása, amely a gyakorlatban sajnos értéksemlegességet, azaz a korábbi „deheroizálás” ravaszabb formáját jelenti. E rendkívül kártékony felfogás a liberálisok azon divatos álláspontjából fakad, hogy a közösségeknek, társadalmaknak, tehát az iskoláknak sincs joga eldönteni, mi a jó és mi a rossz, hanem ezt rá kell bízni az egyénekre, adott esetben a diákokra. Az iskoláknak tehát ismertetniük kell a diákokkal a különböző elképzeléseket, s ők majd választanak ezek közül. Itt azonban felvetődik a kérdés: melyek azok az elképzelések, amelyeket

az iskoláknak, mint választékot fel kell kínálni? Netán a rasszista elképzeléseket is? Továbbá: a műveltség megszerzésének útján elindult diák rendelkezik-e annyi tudással, élettapasztalattal, hogy segítség nélkül döntsön e súlyos kérdésekben?

Mindennek kapcsán arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy ha egy társadalomnak, nemzetnek nincs olyan értékrendje, amely különbséget tud tenni jó és rossz, hasznos és haszontalan között, akkor az a társadalom, nemzet elpusztul. Azt senki sem vitatja, hogy e kérdésekben néha nagyon nehéz dönteni, de dönteni kell, s egy nemzet története azokat az elődöket tartja igazán nagyoknak, akik a saját korukban e kérdésekben jól, tehát utódaik számára hasznosan döntöttek.

Az úgynevezett értéksemleges oktatással kapcsolatban felvetődik a kérdés: mindez miként értelmezhető a nemzeti múlt tanításában? Azokban az esetekben, amikor elődeink például élet-halál harcukat vívták a betolakodó hódítókkal, akkor mindezt értéksemlegesen, szenvtelenül tanítjuk, mint akiknek mindehhez semmi közünk, s netán viccelődünk az akkori magyarok hősi önfeláldozásán? S ugyanilyen értéksemlegesen kell-e tanítanunk azokat az eseményeket, amelyek során elődeink egyes csoportjai súlyos hibákat, sőt bűnöket követtek el? Jellemző példa, hogy az egyik XX. századi tankönyv kedves, vidám történeteket közöl az 1919-es proletárdiktatúra idejéből, s ezzel mindjárt elfogadhatóbbá, jópofa naiv emberek cselekedeteivé hamisítja a vörösteror időszakát. A közölt szemelvények természetesen hitelesek, de történtek vidám dolgok a náci birodalomban is. Azt hiszem, mindenki joggal háborodna fel, ha valaki ezek közlésével próbálná az ismert szörnyűségeket elhalványítani.

A történelemtanítás egyik feladata, hogy megismerve elődeink tetteit azokból a megfelelő tanulságokat levonjuk. Így lesz a történelem az élet tanítómestere. Másik feladata viszont, hogy erősítse a nemzeti összetartozás erejét. Mert a nemzet múltjának ismerete a legfontosabb közösség-szervező, azaz nemzetépítő erő. Ha egy népet megfosztanak múltjának ismeretétől, azzal azt a népet pusztulásra ítélik. Tudnunk kell ugyanis, hogy kik voltak az őseink, jó és rossz tulajdonságaikkal, s az a mi sorsunk, hogy az ő örökségük legjavát folytassuk.

A nemzeti történelmet tehát nem lehet jól tanítani nemzeti elkötelezettség nélkül, s akiben ez nincs meg, az erre a feladatra nem alkalmas. A nemzeti elkötelezettség természetesen nem nemzeti elfogultságot jelent, de erre bennünket, magyarokat nem is kellene különösebben figyelmeztetni, mert a múltunkkal való

őszinte szembenézésben, a múltban elkövetett bűneink számontartásában szinte egyedüliek vagyunk.

A nemzethez, a magyarsághoz való tartozás tudatos vállalására nevelő történelemtanítás az Európai Unióban minden korábbinál fontosabbá vált. Mert régebben az egyes nemzetek, nemzetrészek önazonosságának megőrzését elősegítették a határok, illetve egyes területek elzárkózásai. Most viszont az úgynevezett munkaerő szabad áramlása következtében a kis nemzetek nagyon nagy nemzeti veszteségeket szenvedhetnek el, ha a más nyelvterületre költöző munkavállalói nem a későbbi hazatérés és a nemzeti azonosság megőrzésének szándékával kelnek útra. Tehát a nemzeti elkötelezettségre való nevelés minden korábbinál fontosabbá vált.

Külön is szólni kell a szomszéd országokban élő magyarok helyzetéről, akik az Európai Unióba való belépéstől – az anyaországgal való kapcsolattartás könnyebbé tétele mellett – mindenekelőtt a szétszóródás megkönnyítésének lehetőségét kapták, miközben nemzeti önazonosságuk megőrzésének lehetősége nem lett jobb. Mert az anyanyelven való oktatás lehetőségének és az anyanyelv használatának kérdésében továbbra is az adott országok kormányai döntenek, akik nem kötelesek figyelembe venni még az Európai Unió nagyon szolid ajánlásait sem. Ugyanakkor a szabadabb mozgás, az ismeretekhez való szabadabb hozzájutás és a határokon átívelő könnyebb kapcsolattartás lehetőséget adhat arra, hogy a magyarság önfeladását a lehető legcsekélyebbre mérsékeljük.

JEGYZETEK

1. Olvasásra ajánljuk a szerzőnek a témában született korábbi könyvét: SALAMON Konrád (2001): Nemzeti önpusztítás. Korona Kiadó, Budapest.

ABSTRACT

Salamon, Konrad

Hungarian national consciousness and history teaching

Eighty years ago, a peace treaty was signed in the Trianon Palace of Versailles that had serious implications for our home, reducing the area of the country by two-thirds and the Hungarian population by one-third. Libraries of literature have since dealt with this event and its tragic effects for our nation. This paper, from the pen of a historian who deals with the period, strives in part to think through the reasons for Trianon as well as to examine the impact of the event on the Hungarian national consciousness, while helping practicing history teachers to reconsider this sad anniversary from another point of view. This paper is not just about the past, but about the distortions that have occurred in our Hungarian national consciousness for more than half a century. The paper draws attention to the importance of national-folk and value-centered education, which has become especially important since our accession to the European Union. It is our intention that the paper should spark a debate that will help to nurture a healthy Hungarian national consciousness at the start of the new millennium.